

طراحی و تولید منابع یادگیری

حجت‌اله خدامرادی
دکتری تکنولوژی آموزشی

تعامل هسته تدریس

اشاره

هدف نظام آموزشی آن است که دانش آموزانی توانمند و شهروندان و افرادی مفید تربیت کند و تحویل جامعه دهد. بنابراین باید زمینه مناسب رشد و ارتقای بینش علمی اندیشه‌های آزاد و خلاق، مهارت حل مسئله و برخورد علمی با مسائل را فراهم کند. افزون بر این، برنامه‌های مدرسه باید بر روش‌هایی متمرکز شوند که دانش آموزان به جای آموختن و به خاطر سپردن، از طریق تفکر و برخورد منظم با مسائل و مشکلات، قابلیت‌های چگونه آموختن را یاد بگیرند. در چنین حالتی است که دانش آموزان رشد می‌کنند و احساس مفید بودن می‌کنند. در این زمینه، استفاده از فعالیت‌های یادگیری تعاملی روشی مؤثر است که در این نوشته بررسی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: فعالیت‌های یادگیری تعاملی، آموزش، یادگیری، یادداری

(پاکدل، ۱۳۹۳). در کنار استفاده از روش‌های تدریس فعال، کاربرد روش‌های ابداعی نیز بسیار مفید به نظر می‌رسد و اثربخشی بیشتر روش تدریس فعال را در پی خواهد داشت. کاربرد تمرین‌های تعاملی در روش تدریس مشارکتی از جمله موارد قابل توجهی است که می‌تواند روش تدریس مشارکتی را به نحو احسن اثربخش کند.

چرا فعالیت‌های یادگیری تعاملی؟

الگوهای فعال تدریس موجب تقویت توانایی ذهنی شاگردان، افزایش انگیزه درونی، ارتقای خلاقیت و افزایش توانایی حل مسئله و یادگیری بهتر می‌شود (امامی و همکاران، ۱۳۸۸). امروزه می‌بینیم، بیشتر فعالیت‌های یادگیری از طریق همیاری ترغیب می‌شوند. زمینه‌های دانشی، عاطفی و اجتماعی به هم پیوند می‌خورند و جنبه‌های گوناگون شخصیت یادگیرندگان مورد تأیید قرار می‌گیرند (آقازاده، ۱۳۹۰). روش‌های آموزشی فردی و رقابتی در برنامه آموزشی جایگاه خاصی دارند، ولی با یادگیری مشارکتی باید متعادل شوند. هر یک از اعضای گروه، نه تنها مسئول یادگیری آن چیزی است که تدریس شده است، بلکه مسئول کمک به یادگیری سایر اعضای گروه خود نیز هست تا بدین ترتیب شرایطی از پیشرفت تحصیلی ایجاد شود. موفقیت این روش در طول ۵۰ سال تحقیق و بررسی شده است. تحقیقات نشان می‌دهد، وقتی دو عنصر کلیدی یعنی اهداف گروهی و مسئولیت فردی با هم مورد استفاده قرار گیرند، نتایج پیشرفت تحصیلی کاملاً مثبت و محرز می‌شود (شهر تاش، ۱۳۸۴).

مقدمه

اغلب صاحب‌نظران، معلمان و مربیان با صراحت و شفافیت دست‌کم در باورهای ذهنی ادعا دارند، برنامه‌هایی در نظام تعلیم و تربیت موفق هستند که با مشارکت فعال یادگیرندگان و دخالت مستقیم آنان صورت گیرند. روش تدریس موفق به دور از الگوهای خاص، روشی است که آموزنده را علاقه‌مند و به یادگیری دلگرم کند. در کنار روش‌های سنتی، روش‌های فعال تدریس به دلیل برخورداری از نگرش تعاملی و اجتماعی می‌توانند بیش از پیش این وظیفه را به خوبی انجام دهند؛ به شرط آنکه مدرسان و معلمان نیز آموزش دیده و علاقه‌مند به این نوع روش‌ها باشند (پاکدل، ۱۳۹۳). روش‌های تدریسی که بتوانند فعالیت‌های دانش‌آموزان را تقویت و یادگیری را به جریانی دو سویه تبدیل کنند، اهمیت ویژه‌ای دارند. با توجه به اهمیت استفاده از روش‌های آموزش فعال، امروزه غالباً تلاش‌های آموزش در گرو تقویت حافظه و یادسپاری است که بدون نفی اهمیت آن، باید خاطر نشان کرد تنها به یکی از ابعاد آموزش و پرورش توجه دارد.

آموزش و پرورش باید در جهت صورت گیرد که حصول به اهداف آن از جمله رشد جسمی، ذهنی، هنری، عاطفی، اجتماعی، معنوی، روحی، پرورش استعدادها، قابلیت‌های فردی، شغلی و تحصیلی دانش‌آموزان را تسهیل کند؛ با توجه به اینکه روش‌های فعال تدریس دسترسی به این اهداف را تسهیل می‌کنند، ولی کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند

مزایای فعالیت‌های یادگیری تعاملی

نظریه‌پردازان و محققان یادگیری مشارکتی معتقدند، یادگیری مشارکتی مزایای بسیاری دارد که مزایای فعالیت‌های یادگیری تعاملی را نیز در پی دارد. این مزایا عبارت‌اند از:

۱. مهارت‌های تفکر را توسعه می‌دهد: دانش‌آموزان با هم فعالیت می‌کنند و به جای اینکه به‌طور منفعل به اطلاعات معلم گوش دهند، به‌طور فعال در فرایند یادگیری درگیر می‌شوند. هنگامی که دانش‌آموزان به صورت گروهی کار می‌کنند، در حالی که یک نفر در حال توضیح مطلبی است، نفرات دیگر در حال گوش دادن به او هستند. همه این دانش‌آموزان از طریق شکل‌بندی نظرات، بحث درباره آن‌ها، دریافت بازخورد، پاسخ‌دادن به سؤالات و ارائه نظر بر مهارت‌های تفکر می‌افزایند.

۲. انگیزه و علاقه‌مندی را افزایش می‌دهد: دانش‌آموزانی که به صورت فعال در فرایندهای یادگیری شرکت می‌کنند، احتمال بیشتری دارد که به یادگیری علاقه‌مند شوند و توجه بیشتری به مدرسه نشان دهند. کلاس جایی است که دانش‌آموزان در آن با هم تعامل دارند و این افزایش انگیزش، مشارکت و توجه آن‌ها به یادگیری را در پی دارد.

۳. بر عزت نفس دانش آموزان می افزاید: تلاش های جمعی دانش آموزان به درجه عملکرد بالاتری در آن ها منجر می شود. نظام های رقابتی محیطی برد و باخت گونه ایجاد می کنند که در آن دانش آموزان برتر همه پاداش ها و تحسین ها را به خودشان اختصاص می دهند و دانش آموزان ضعیف چیزی به دست نمی آورند. ولی در محیط های مشارکتی، هر دانش آموزی سود می برد. دانش آموزان به همدیگر کمک می کنند و اجتماع حمایت کننده ای را ایجاد می کنند که سطح عملکرد هر یک از اعضا را افزایش می دهد و این به سطح بالاتری از عزت نفس در همه دانش آموزان منجر می شود.

۴. میزان رضایت دانش آموزان را از تجربه های یادگیری افزایش می دهد. دانش آموزان به طور طبیعی از فعالیت هایی که برای توانایی های آن ها ارزش قائل شود و آن ها را در فرایند یادگیری درگیر کند، لذت می برند. گروه های مؤثر، فرایندها و نتایج را از آن خود می دانند. اینکه افراد همدیگر را برای رسیدن به اهداف مشترک تشویق کنند، برای آنان که تجربه ای از شکست دارند، کمک کننده است. تجربه های آموزشی منفعلانه که دانش آموزان در آن ها دریافت کننده اطلاعات معلم هستند، رضایت بخش نیستند.

۵. نگرش دانش آموزان را نسبت به موضوعات درسی بهبود می دهد. یادگیری از طریق همکاری، سطح عملکرد دانش آموزان را افزایش می دهد، مهارت های تفکر انتقادی آن ها بهبود پیدا می کند و هنگامی که دانش آموزان در یادگیری موفق می شوند، به موضوعات با نگرش بهتری نگاه می کنند، زیرا عزت نفس آن ها افزایش یافته است و این تسلسل مثبتی از عملکرد خوب را ایجاد می کند که باعث نوبه خود باعث افزایش علاقه دانش آموزان به موضوعات و ایجاد سطح بالای عملکرد در آن ها می شود.

۶. مهارت های ارتباط کلامی را توسعه می دهد: وقتی دانش آموزان به صورت گروهی کار می کنند، هنگامی که یک نفر صحبت می کند، دیگران گوش می کنند، سوآلی می پرسند یا نظری در مورد موضوعات می دهند. تصریح و توضیح قسمتی مهم از کار گروهی و بیانگر سطح بالای مهارت ارتباط است.

۷. تعاملات اجتماعی را توسعه می دهد: یک بخش اصلی یادگیری مشارکتی آموزش مهارت های اجتماعی است که برای کار گروهی ضروری است. دانش آموزان به طور طبیعی این مهارت ها را با خود ندارند و می توان از آن ها خواست تشخیص دهند کدام رفتارها به با هم کار کردن آن ها کمک می کند و اینکه آن ها در موفقیت و شکست گروه چه نقشی دارند تا بدین طریق از نیاز به تعاملات سالم و مثبت آگاه شوند.

۸. درک تفاوت های فردی را تسهیل می کند: تحقیق روی تأثیر

استفاده از یادگیری مشارکتی روی دانش آموزانی از نژادهای متفاوت و زمینه های قومی متفاوت، مزایای بسیاری را در این زمینه نشان داده است. زیرا به این ترتیب دانش آموزان با هم تعامل دارند، به اختلافات همدیگر پی می برند و یاد می گیرند چگونه اختلافات اجتماعی را حل کنند. آموزش حل تعارضات به دانش آموزان یکی از اجزای اصلی آموزش یادگیری مشارکتی است.

۹. محیطی سرشار از فعالیت، مشارکت و یادگیری اکتشافی ایجاد می کند.

۱۰. مسئولیت پذیری دانش آموزان را نسبت به یادگیری افزایش می دهد: یک اصل اساسی یادگیری مشارکتی، مسئولیت پذیری دانش آموزان نسبت به یادگیری خود و هم گروهی هایشان است. دانش آموزان در گروه همدیگر را ارزیابی می کنند و وظایف متفاوتی مانند ثبت کنندگی و تنظیم کنندگی زمان را در گروه به عهده می گیرند. دادن اختیار به دانش آموزان، شرایط نظارت و مسئولیت پذیری برای یادگیری را افزایش می دهد. معلم تبدیل به تسهیل کننده می شود، به جای اینکه دستور دهنده باشد، و دانش آموزان مشارکت فعال دارند، به جای اینکه صرفاً پیروی کنندگانی منفعل باشند.

۱۱. تفکر انتقادی را تحریک می کند و به دانش آموزان کمک می کند نظرات ارائه شده در گروه را از طریق مباحثه و مناظره تصریح کنند: سطح بحث و مناظره در داخل گروه بسیار بالاتر از زمانی است که صرفاً معلم برای کل کلاس بحث می کند. دانش آموزان بازخورد یا سوآلی را در مورد نظرات خودشان دریافت و پاسخ های خود را آماده می کنند، بدون اینکه برای شرکت در بحث مدت زمان زیادی منتظر بمانند.

۱۲. مهارت های خودمدیریتی را در دانش آموزان افزایش می دهد: یادگیری مشارکتی به طور ذاتی خودمدیریتی را در دانش آموزان ایجاد می کند. دانش آموزان باید برای فعالیت های گروهی تکالیف خود را به صورت کامل شده آماده کنند و موضوعاتی را که به آن ها واگذار شده است یاد بگیرند. دانش آموزان در مورد مسئولیت پذیر بودن نسبت به گروه و اینکه چگونه عضو مؤثری برای گروه باشند، یاد می گیرند. آن ها همدیگر را نظارت می کنند تا ببینند تکالیف واگذار شده انجام و یاد گرفته شده اند یا نه. این تعاملات به طور فزاینده به دانش آموزان کمک می کنند خودمدیریتی را یاد بگیرند.

۱۳. دانش آموزان را نسبت به همدیگر مسئولیت پذیر می کند: در کلاس رقابتی سنتی، دانش آموزان به کسب موفقیت ها و نمرات فردی علاقه دارند و تأکید بر این است که هر یک کار خود را بهتر از دیگری انجام دهد. کلاس مشارکتی برخلاف این است. روند کار بر ایجاد وابستگی بین دانش آموزان و تکیه بر دیگر اعضای گروه برای موفقیت گروه است. یادگیری مشارکتی فضایی را ایجاد می کند که

تحقیقات نشان می‌دهد،
وقتی دو عنصر کلیدی یعنی
اهداف گروهی و مسئولیت
فردی با هم مورد استفاده
قرار گیرند، نتایج پیشرفت
تحصیلی کاملاً مثبت و محرز
می‌شود

کند، هر جواب نادرست یا هر اشتباهی را کل کلاس بررسی می‌کند. چنین تجربه‌هایی دستپاچگی و اضطراب را بیشتر دانش‌آموزان تولید می‌کند. در مقابل، در محیط مشارکتی، وقتی دانش‌آموزان در گروه کار می‌کنند، توجه و تمرکز بین گروه پخش می‌شود. وقتی سؤالی به کلاس ارائه می‌شود، نشان‌دهنده کار کل گروه است. بنابراین فرد مورد انتقاد قرار نمی‌گیرد.

جمع‌بندی

استفاده از فعالیت‌های یادگیری تعاملی در تدریس قدرت تفکر و اندیشیدن را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد. فعالیت‌های یادگیری تعاملی جنبه‌ای از روش یادگیری مشارکتی هستند که علاوه بر تمرکز بر رشد فکری و آزاداندیشی دانش‌آموزان، بر جنبه‌های اجتماعی آنان نیز توجه دارند. هسته اصلی تدریس، طراحی و تشکیل محیط‌های مناسب تعامل فرایندی و نحوه یادگیری دانش‌آموزان است و این طراحی باید به نحوی انجام گیرد که از تمامی جنبه‌های آموزشی و پرورشی دانش‌آموزان پشتیبانی کند. با استفاده از فعالیت‌های یادگیری تعاملی می‌توان جو و سازمان پویا و فعالی را در کلاس درس راه انداخت که علاوه بر یادگیری و یادداری بیشتر دانش‌آموزان، تعاملات آن‌ها با سایر دانش‌آموزان سبب افزایش علاقه و انگیزه نسبت به یادگیری شود.

در آن دانش‌آموزان برای پیشرفت گروه یکدیگر را یاری می‌دهند و احساس مسئولیت می‌کنند.

۱۴. فرصت ارزیابی‌های دیگری را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند: یادگیری مشارکتی فرصت‌های بیشتری را برای معلم به منظور مشاهده نحوه تعامل، توضیح و استدلال و طرز بحث کردن دانش‌آموزان فراهم می‌کند. این‌ها روش‌های ارزیابی بسیار جامعی هستند و نسبت به روش‌هایی از ارزیابی که فقط به نمره دانش‌آموزان تکیه می‌کنند، اطلاعات بیشتری را در مورد دانش‌آموزان به دست می‌دهند. پروژه‌های گروهی نیز فرصتی را برای ارزیابی دانش‌آموزانی فراهم می‌کنند که در آزمون‌های نوشتاری تبحر ندارند. همچنین، آزمون‌های گروهی راه دیگری را برای بیان دانش دانش‌آموزان فراهم می‌کنند.

۱۵. دانش‌آموزان یاد می‌گیرند نظرات را نقد کنند، نه اشخاص را. یادگیری مشارکتی به دانش‌آموزان کمک می‌کند اختلافات را به طور مسالمت‌آمیز حل کنند. آن‌ها یاد می‌گیرند چگونه نظرات را به چالش بکشند و از موضع خود حمایت کنند، بدون اینکه بیانات خود را شخصی کنند. آن‌ها همچنین روش‌های حل تعارض را یاد می‌گیرند که برای موقعیت‌های زندگی و همچنین فعالیت‌های علمی مفیدند.

۱۶. پیشرفت تحصیلی و حضور در کلاس را افزایش می‌دهد (هاگمن و هیز، ۱۹۸۶). دانش‌آموزانی که به طور فعال در فرایند یادگیری شرکت می‌کنند، احتمال بیشتری دارد که به یادگیری علاقه‌مند شوند و تلاش بیشتری می‌کنند که در مدرسه حضور داشته باشند. تعاملات و وابستگی‌های اعضای گروه به یادگیری عمیق‌تری منجر می‌شود.

۱۷. توانایی دانش‌آموزان را در اینکه بتوانند موقعیت‌ها را از منظر دیگران ببینند افزایش می‌دهد (توسعه همدردی). دانش‌آموزانی که به صورت مشارکتی کار می‌کنند، تشویق می‌شوند از یکدیگر سؤال کنند، درباره موضوعات بحث و نظرات و دیدگاه‌های دیگران را بررسی کنند. درک دانش‌آموزان از اختلافات فردی و اختلافات فرهنگی بین خودشان افزایش می‌یابد. هنگامی که دانش‌آموزان در محیط‌های حمایت‌کننده کار می‌کنند و مهارت‌های گروهی را یاد می‌گیرند، نسبت به نظام رقابتی بدون تعامل که به کارهای انفرادی دانش‌آموزان بها می‌دهد تا تلاش‌های گروهی، بیشتر مستعد می‌شوند که دیدگاه‌های متفاوت را بپذیرند.

۱۸. در دانش‌آموزان، نسبت به معلمان، مدیر و سایر افراد مدرسه نوعی نگرش مثبت ایجاد می‌کند، چرا که دیگر معلم همه فعالیت‌ها را به تنهایی انجام نمی‌دهد و یادگیرندگان نیز در این فرایند دخیل هستند.

۱۹. اضطراب کلاسی به طور معناداری کاهش می‌یابد. در کلاس سنتی، هنگامی که معلم از دانش‌آموزی می‌خواهد به کل کلاس توجه

منابع

۱. امامی، ح. و اقدسی، م.، آسوشه، ع. (۱۳۸۸). یادگیری الکترونیکی در آموزش پزشکی. پژوهش در پزشکی. ۲، ۳۳، ۱-۱۱.
۲. آقازاده، م. (۱۳۹۰). راهنمای روش‌های نوین تدریس (بر پایه پژوهش‌های مغز محور، ساخت‌گرایی، یادگیری از طریق همیاری، فرانشاخت). آیتز. تهران.
۳. بیابانگردد اسماعیل. (۱۳۸۴). روان‌شناسی تربیتی. ویرایش. تهران.
۴. پاکدل، ل. (۱۳۹۳). مقایسه اثربخشی روش تدریس فعال و سنتی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس کارآفرینی مقطع متوسطه. مرکز آموزش عالی شهید دکتر آیت نجف‌آباد.
۵. شهر تاش، ف. (۱۳۸۴). مبانی نظری و مهارت‌های آموزش علوم. چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران. تهران.